

Nr 181.

Ankom till riksdagens kansli den 9 juni 1944 kl. 1 em..

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av kapitalinvesteringar i Svenska skifferoljeaktiebolaget.

(1:a avd.)

I propositionen nr 157 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 3 mars 1944, föreslagit riksdagen att

dels efterskänka det Svenska skifferoljeaktiebolaget ur fonden för låneunderstöd beviljade statslånet å 25 600 000 kronor jämte ränta,

dels ock för budgetåret 1944/45 under avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster anvisa

till Avskrivning av ett Svenska skifferoljeaktiebolaget meddelat statslån ett anslag av 25 600 000 kronor;

samt till Avskrivning å statens aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget ett anslag av 29 238 400 kronor.

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades i januari 1941 med ett aktiekapital av 15 000 000 kronor, varav staten tecknade 14 999 400 kronor. År 1942 ökades aktiekapitalet med 11 000 000 kronor till 26 000 000 kronor. Ökningen finansierades med ett statsanslag å motsvarande belopp. Bolagets verksamhet var ursprungligen endast förlagd till Kvarntorp i Ekeby socken av Örebro län. Jämlikt medgivande av 1943 års riksdag (r. skr. nr 49) har emellertid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle genom beslut den 17 juni 1943 av Kungl. Maj:t överförs till bolaget. Då bolaget såsom likvid för Kinnekulleverkets tillgångar, vilka vid tiden för övertagandet — den 1 juli 1943 — voro uppförda i statsräkenskaperna med ett värde av 3 239 059 kronor 95 öre, till statsverket haft att utgiva aktier i bolaget å nominellt 3 200 000 kronor, utgör bolagets aktiekapital alltså för närvarande 29 200 000 kronor. Framhållas må tillika, att i samband med denna överlåtelse försvarsväsendets fastighetsfond: marinförvaltningens delfond och fonden för förlag till statsverket nedskrivits med tillhopa nyssnämnda belopp 3 239 059 kronor 95 öre samt fonden för statens aktier tillgodoförts samma belopp. Enligt statsräkenskaperna är alltså tillgångsvärdet å statens aktier i bolaget 29 238 459 kronor 95 öre.

1943 års riksdag har jämväl (r. skr. nr 49) för ytterligare utbyggande av anläggningarna vid Kvarntorp och å Kinnekulle såsom lån till Svenska skif-

feroljeaktiebolaget å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisat ett reservationsanslag å 25 600 000 kronor. Genom beslut den 12 mars 1943 har Kungl. Maj:t såsom villkor och bestämmelser för lånets åtnjutande föreskrivit, att utbetalningen av lånet skall ske i den mån medel för anläggningarnas utförande erfordras och med belopp varje gång som statskontoret efter framställning av bolaget bestämmer, att å lyftat lånebelopp skall erläggas tre procent årlig ränta från lyftningsdagen samt att lånet skall vara betalbart vid anfordran.

Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt vissa utredningsmän att dels till omprövning upptaga frågan angående uppkomna merkostnader för anläggningarna vid skifferoljeverket å Kinnekulle m. m. samt angående prissättning å skifferolja dels ock inkomma med de förslag i ämnet, som kunde befinnas påkallade, hava de redovisat resultaten av sin utredning i en den 12 oktober 1943 dagtecknad skrivelse.

Rörande anläggningskostnaderna för bolagets anläggningar hava utredningsmännen hänvisat till en av bolagets verkställande direktör upprättad promemoria.

Av promemorian jämte därtill hörande handlingar framgår, bland annat, att — oaktat de anläggningar i Kvarntorp, till vilkas utförande medel av riksdagen anvisats i form av aktieteckning, därvid kostnadsberäknats till 22 000 000 kronor, medan återstoden av aktiekapitalet eller 4 000 000 kronor avsetts som driftkapital — dessa anläggningar kostat 35 058 158 kronor 89 öre, medan som driftkapital använts ett belopp av 945 080 kronor 95 öre, att årsproduktionen av olja vid anläggningarna, vilken i samband med nämnda medelsanvisningar beräknats till 28 000 m³, numera kan uppskattas till 37 000 m³ samt att följaktligen anläggningskostnaderna per årsm³ olja stigit från ett ursprungligen beräknat belopp av 785 kronor till omkring 948 kronor. I promemorian lämnas därjämte en redogörelse för anledningarna till de sålunda uppkomna kostnadsökningarna.

Efter att hava redogjort för driftkostnaderna och prissättningen å skifferolja hava utredningsmännen framhållit, att ett fullföljande av de principer, som i övrigt följts vid anläggningar för jämförbara syften (s. k. beredskapsinvesteringar) såväl vid industrien som i statens egen regi, skulle kräva en snabbare avskrivning. Två speciella skäl talade för att dessa strängare principer även här bringades i tillämpning. Det ena vore att det vid avspärrningens upphörande kunde visa sig i och för sig mest lämpligt att driva anläggningarna i inskränkt omfattning. Det kunde ej vara önskvärt att deras värde vid denna tidpunkt, som ju kunde komma att ligga inom den nyssnämnda, under angivna förutsättningar beräknade avskrivningstiden, till viss del kvarstode oavskrivet i bolagets och statens räkenskaper. Det andra skälet vore, att man ej kände hur lång ytterligare tid förskottsstaten för försvarsväsendet komme att vara i kraft. Medel för avskrivningar av detta slag skulle ju därefter icke kunna finnas disponibla å riksstatens IV huvudtitel. Icke ens för inköp av skifferolja till priser, som täckte enbart rörliga kostnader, torde för övrigt utrymme finnas i femårsplanen för försvaret.

I stället för en stark förkortning av avskrivningstiden genom att bolaget tills vidare tillfördes avsevärt höjda priser på såld olja hava utredningsmännen förordat en engångsavskrivning av anläggningarna och ett fastställande av oljepriserna efter vissa linjer.

Härom ha utredningsmännen anfört:

a) Aktierna i bolaget nedskrivs i statens räkenskaper till 1 000 kronor. Härför erfordras 29 199 000 kronor, som föreslås anvisade å förskottsstaten för försvarsväsendet.

b) Lånet till bolaget å 25 600 000 kronor efterskänkes. Beloppet anvisas å förskottsstaten för försvarsväsendet. Anläggningarna nedskrivs i bolagets räkenskaper med samma belopp. Å det nedskrivna värdet göras räkenskapsåret 1944/45 ej regelbundna årliga avskrivningar.

c) För under innevarande räkenskapsår till de militära förvaltningarna fakturerade leveranser tillämpas med 100 kronor pr m³ sänkta priser. (Å intill avräkningsdagen efter provisoriskt tillämpade oförändrade priser fakturerade leveranser restitueras motsvarande belopp.) Bolagets rörelse kan då beräknas lämna ett överskott av 5- å 6 000 000 kronor. Vad som härav ej prövas erforderligt för finansieringen av bolagets fortsatta rörelse återbäres till försvarets förvaltningsmyndigheter i proportion till faktureringen på var och en av dem. Prövningen sker i samband med att priserna för 1944/45 års leveranser fastställas, och resultatet av prövningen underställes Kungl. Maj:t för godkännande.

d) Från ingången av nästkommande räkenskapsår så länge försvaret är bolagets huvudsakliga avnämare fastställas priserna före årets ingång genom överenskommelse mellan de militära förvaltningarna och bolaget, vilken överenskommelse underställes Kungl. Maj:t för godkännande. Till grund för priserna läggas kostnadsbudget och tillverkningsplan för det år, varunder priserna skola tillämpas. Priserna skola, utom täckning för löpande kostnader, medgiva teknisk forskning och utveckling i erforderlig omfattning inom bolagets verksamhetsområde, täckning av kostnaderna för anläggningarnas underhåll och vidmakthållande men däremot ingen marginal för det kvarstående anläggningsvärdets avskrivning och för aktiekapitalets förräntning. För anläggningarnas återuppbyggnad och för nyanläggningar skulle följaktligen i förekommande fall erforderliga medel få äskas hos Kungl. Maj:t.

Över utredningsmännens förslag hava yttranden avgivits av arméförvaltningens tyg-, intendentur- och civila departement, marinförvaltningen, flygförvaltningen, styrelsen för Svenska skifferoljeaktiebolaget, riksräkenskapsverket och statens industrikommission. Samtliga hava i princip tillstyrkt de olika förslagen.

Efter att hava redogjort för innehållet i de i ärendet avgivna yttrandena har *föredragande statsrådet* för egen del anfört följande.

De av staten i beredskapssyfte gjorda investeringarna i skifferoljeanläggningar uppgå till betydande belopp. Sålunda har för utbyggnad av det för marinens räkning år 1932 förvärvade skifferoljeverket å Kinnekulle under årens lopp anvisats tillhoppa över 11 miljoner kronor, därav nära hälften å driftbudgeten. Efter verkställda avskrivningar å de med anlitande av anslag å kapitalbudgeten uppförda anläggningarna är Kinnekulleverket för närvarande i statsräkenskaperna redovisat till ett värde av 3 239 059 kronor 95 öre. Detta belopp ingår, sedan verket den 1 juli 1943 överförts till Svenska skifferoljeaktiebolaget mot likvid av aktier i bolaget å nominellt 3 200 000 kronor,

i bokförda värdet å statens samtliga aktier i detta bolag. Statens innehav av aktier i bolaget, utöver de nyssnämnda såsom likvid för Kinnekulleverket erhållna, representerar ett nominellt och jämväl i statsräkenskaperna bokfört värde av 25 999 400 kronor. Av bolagets hela aktiekapital å 29 200 000 kronor äger staten alltså 29 199 400 kronor med ett i statsräkenskaperna bokfört värde av 29 238 459 kronor 95 öre.

Med anlåtande av de kontanta medel, vilka genom statens aktieteckningar tillförts bolaget, har bolaget vid Kvarntorp i Närke uppfört anläggningar för framställning av olja ur skiffer. Såsom framgår av den tidigare redogörelsen ha kostnaderna härför uppgått till avsevärt högre belopp men anläggningarna jämväl erhållit en större produktionskapacitet än som vid medelsanvisningarna beräknats. Jag finner icke anledning att i detta sammanhang närmare ingå på frågan om dessa avvikelser från de ursprungliga utbyggnadsplanerna, vilka avvikelser synas huvudsakligen ha föranletts av de under utbyggnaden rådande förhållandena och svårigheten att för denna dittills här i landet föga kända tillverkning uppgöra hållbara förhandskalkyler. Emellertid må nämnas, att enligt bolagets bokföring dessa anläggningar, däri inräknade vissa såsom rörelsekapital redovisade tillgångar, kostat tillhoppa 36 003 239 kronor 84 öre och enligt bolagets bokslut för räkenskapsåret 1 juli 1942—30 juni 1943 numera nedskrivits till ett värde av 28 778 180 kronor 78 öre. Dessa nedskrivningar ha möjliggjorts genom den hittillsvarande prissättningen å bolagets produkter, vilka huvudsakligen sålts till försvarsmakten.

Sedan riksdagen år 1943 till lån åt bolaget för ytterligare utbyggnad av bolagets anläggningar anvisat ett anslag av 25 600 000 kronor, är bolaget för närvarande i färd med att verkställa denna utbyggnad, vilken beräknas snart vara slutförd.

Vid den utredning rörande bland annat prissättningen å skifferolja, som numera verkställts av särskilt förordnade utredningsmän, ha dessa beräknat bolagets driftkostnader, exklusive räntor och avskrivningar, per m³ olja till 250 kronor. Bolagets styrelse har funnit denna uppskattning välgrundad. Då enligt hittills tillämpade priser bolaget för sin olja erhåller i medeltal omkring 500 kronor per m³, ha utredningsmännen vidare beräknat, att vid bibehållet pris den kvarstående anläggningskostnaden vid Kvarntorp och Kinnekulle samt den nu pågående utbyggnaden vid Kvarntorp skulle vara helt avskrivna under räkenskapsåret 1947/48.

Då det icke kan antagas, att bolaget under normala förhållanden skall kunna — i konkurrens med utländska leverantörer — för sin olja erhålla ett pris som ens förslår att, jämte täckning av bolagets direkta driftkostnader, bereda möjlighet till avskrivningar, långt mindre lämna någon ränta å det i bolagets anläggningar nedlagda kapitalet, anser jag i likhet med utredningsmännen en snabbare avskrivning av bolagets tillgångar böra ske än som är möjlig vid nuvarande prissättning å bolagets produkter. Jag är jämväl med utredningsmännen ense därom, att den sålunda önskvärda förkortningen av avskrivningstiden icke lämpligen bör åstadkommas genom en höjning av oljepriset.

Enär sålunda de i bolagets rörelse inflytande medlen icke komma att förslå till den snabbare avskrivning, som jag nyss förordat, måste för ändamålet andra medel anlitas. Utredningsmännen ha härutinnan föreslagit, att staten efterskänker sitt till bolaget lämnade lån å 25 600 000 kronor, varigenom bolaget beredes möjlighet att verkställa avskrivning med samma belopp. Jag finner mig böra biträda detta förslag och förordar således tillika, att anslag för en mot efterskänkandet svarande avskrivning i statsräkenskaperna begäres av riksdagen.

Vad härefter beträffar utredningsmännens förslag, att statens aktier i bolaget måtte i statsräkenskaperna nedskrivras till ett värde av 1 000 kronor, så innebär detsamma icke någon förbättring av bolagets ekonomiska ställning. Då emellertid, såsom jag tidigare framhållit, något utdelning å dessa aktier icke bör påräknas, ansluter jag mig jämväl härutinnan till utredningsmännens uppfattning, dock att aktievärdet, vilket i statsräkenskaperna är upptaget till 29 238 459 kronor 95 öre, enligt hittills i liknande fall tillämpade principer torde böra nedskrivras till allenast 100 kronor. För ändamålet erfordras alltså ett anslag av i runt tal 29 238 400 kronor.

Utredningsmännen hava förutsatt, att medel för dessa båda avskrivningsåtgärder anvisas å förskottsstaten för försvarsväsendet, vilket såsom riksräkenskapsverket framhållit endast innebär ett konstaterande av att kostnaden har karaktär av beredskapskostnad. Då riksdagens medgivande till åtgärderna i fråga torde böra på förhand inhämtas, biträder jag riksräkenskapsverkets förslag att täckningsanslag för ändamålet omedelbart äskas av riksdagen. Däremot kan jag, med hänsyn till att ärenden rörande statens intressen i bolaget handläggas inom handelsdepartementet, icke ansluta mig till riksräkenskapsverkets alternativt framförda förslag att hänföra avskrivningskostnaden till fjärde huvudtiteln. Vid sådant förhållande bör, såsom även framgår av vad nämnda ämbetsverk anført, anslag för detta ändamål rätteligen anvisas under titeln för avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster.

Därest, på sätt jag sålunda förordat, riksdagen beslutar efterskänka lånet till bolaget å 25 600 000 kronor, samt någon utdelning på aktierna i bolaget icke ifrågasättes, får bolaget möjlighet att från och med ingången av nästa budgetår nedsätta sitt oljepris. Detta bör emellertid fortfarande, såsom de sakkunniga framhållit, lämna full täckning för de direkta driftkostnaderna samt kostnaderna för anläggningarnas underhåll och vidmakthållande ävensom medgiva teknisk forskning och utveckling inom bolagets verksamhetsområde. Jag är med bolagets styrelse ense därom, att till nyss angivna kostnader böra hänföras jämväl utgifter för större, mera sällan förekommande ombyggnads- och reparationsarbeten samt att det med anledning härav kan befinnas lämpligt, att medel för dylika utgifter tidvis finnas reserverade. Vad jag nu anført ger mig anledning uttala, att det vid prissättningen å bolagets produkter bör tillses att bolaget får möjlighet bedriva sin rörelse i fullt affärs-mässiga former och under fullföljande av de syften, som varit bestämmande för bolagets tillkomst. Vid sådant förhållande finner jag icke anledning att nu närmare ingå på den såväl av utredningsmännen som i flertalet remissyttrand- den avhandlade frågan om viss prisreduktion och betalningsrestitution för leveranser, som bolaget under innevarande budgetår verkställer eller verkställt till de militära förvaltningsmyndigheterna. Med prövningen av denna fråga synes lämpligen böra få anstå till dess de för bedömandet avgörande förhållandena bättre kunna överblickas. Redan i detta sammanhang vill jag emellertid som min mening framhålla, att ett eventuellt beslut i antydd riktning å ena sidan icke bör gå längre, än att bolaget får behålla erforderligt rörelsekapital för, bland annat, önskvärd och lämplig lagerhållning samt medel för täckning av eventuella överkostnader å de nu under utbyggnad varande anläggningarna, men å andra sidan ej heller bör få föranleda till att bolaget ges oberättigat sken av att vara ett vinstgivande företag.

Vad de sakkunniga föreslagit beträffande förfaringssättet vid fastställandet av bolagets oljepris från ingången av nästkommande budgetår, så länge försvaret är bolagets huvudsakliga avnämare, föranleder ingen erinran från min sida.

Beträffande slutligen den i vissa remissyttranden berörda frågan om vidmakthållandet och finansieringen av bolagets verksamhet under kommande fredsförhållanden är jag med industrikommissionen ense därom, att den lämpliga tidpunkten ännu icke är inne för igångsättandet av en utredning rörande detta otvivelaktigt mycket viktiga spörsmål. Vad nu i första hand bör krävas av bolagsledningen är att den slutför den nu pågående utbyggnaden samt behandlar de många ännu olösta tekniska och ekonomiska problem, som äro förbundna med en pionjärverksamhet på detta område.

Utskottet.

Såsom av statsrådsprotokollet framgår har staten i skifferoljeanläggningar investerat avsevärda belopp. Sålunda må framhållas att av Svenska skifferoljeaktiebolagets aktiekapital av 29 200 000 kronor statens aktieinnehav utgör 29 199 400 kronor med ett i statsräkenskaperna bokfört värde av 29 238 459 kronor 95 öre. För ytterligare utbyggande av anläggningarna vid Kvarntorp och å Kinnekulle har staten vidare beviljat nämnda bolag ett lån av 25 600 000 kronor.

Enligt bolagets räkenskaper har genomsnittspriset för under räkenskapsåret 1942/43 levererad olja utgjort cirka 500 kronor per kubikmeter. Verkställd utredning har givit vid handen, att man under det närmaste året bör räkna med en driftskostnad av 250 kronor per kubikmeter framställd olja. Därvid skulle lika mycket kvarstå för räntor och amortering. Med bibehållet pris skulle den kvarstående anläggningskostnaden vid Kvarntorp och Kinnekulle samt den nu pågående utbyggnaden vid Kvarntorp vara helt avskrivna under räkenskapsåret 1947/48.

Därest de principer, som i övrigt följts vid anläggningar för jämförbara syften såväl vid industrien som i statens egen regi, även skulle tillämpas med avseende å nu ifrågasatt skifferoljeanläggningar, skulle, såsom i ärendet framhållits, detta kräva en snabbare avskrivning av bolagets tillgångar än vad som är möjlig vid nuvarande prissättning av bolagets produkter. Förslag har därför framlagts av Kungl. Maj:t om en nedskrivning av värdet å statens innehav av aktier i bolaget till 100 kronor samt om efterskänkande av statens lånefordran hos bolaget.

Till bedömande föreligger alltså två alternativ --- antingen förkortad avskrivningstid genom avsevärt höjda oljepriser eller ock engångsavskrivning.

Utskottet ställer sig betänksamt inför alternativet att redan nu vidtaga en avskrivning av statens investeringskapital i bolaget. Det synes utskottet hava varit ur flera synpunkter riktigast, om med prövning av denna fråga fått anstå tills vidare och att densamma i stället upptagits till behandling i samband med avvecklingen av krishushållningen i övrigt, då de för frågan avgörande förhållandena bättre kunnat överblickas. Å andra sidan torde det vara uppenbart, att bolaget icke äger möjlighet att efter en återgång till förkrigstidens priser på oljemarknaden kunna utan subvention i en eller annan form verkställa avskrivningar på anläggningarna eller förränta det i bolaget nedlagda kapitalet. Även efter nu ifrågasatta avskrivningsåtgärder och därav föranledda avsevärt minskade driftskostnader torde det enligt utskottets mening få anses uteslutet, att bolaget kan uppträda som vinstgivande företag.

På grund härav och då det får anses önskvärt, att bolaget får tillfälle att utan alltför omfattande finansiella störningar fullfölja sina i beredskapssyfte åliggande uppgifter, vill utskottet icke motsätta sig Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet tillstyrker alltså, att värdet av statens aktieinnehav i bolaget nedskrivs ävensom att det bolaget beviljade lånet jämte ränta efterskänkes.

Utskottet, som i fråga om de föreslagna principerna för prissättning å bolagets produkter icke haft något att erinra, vill emellertid framhålla angelägenheten av att de militära förvaltningsmyndigheterna icke nödgas betala högre priser å dessa produkter än som med en försiktig driftshållning är oundgängligen nödvändigt.

I fråga om finansieringen av nu föreslagna avskrivningar tillstyrker utskottet, att täckningsanslag nu anvisas med respektive 25 600 000 kronor och 29 238 400 kronor och finner på av föredragande statsrådet anförda skäl riktigast, att dessa anvisningar upptagas under titeln för avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster.

Under återopande av det anförda och då utskottet icke haft något att erinra mot vad föredragande statsrådet anført i de delar, varom utskottet icke särskilt yttrat sig, får utskottet hemställa,

att riksdagen må

a) efterskänka det Svenska skifferoljeaktiebolaget ur fonden för låneunderstöd beviljade statslånet å 25 600 000 kronor jämte ränta;

b) för budgetåret 1944/45 under avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster anvisa

till *Avskrivning av ett Svenska skifferoljeaktiebolaget meddelat statslån* ett anslag av 25 600 000 kronor;

samt till *Avskrivning å statens aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget* ett anslag av 29 238 400 kronor.

Stockholm den 9 juni 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Gränebo, Bernhard Nilsson, Bäckström, Bäcklund, Holmström, Heiding, Karl Andersson* och *Boman*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Skoglund* i Doverstorp, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Ward, Persson* i Falla, *Isacsson, Wallentheim*, fru *Alvén* och herr *Onsjö*.
